

ЗАГУБЛЕНІ ДУШІ.

БАЛЛАДА.

»Чи ти жь менé вірно любишъ,

Козáче чорнівий,

Чи, жартуючи зо мною,

Тільки вводишъ въ слáву?»

—»Не жартую, моé серце,

Бúду вікъ кохати,

Нехáй тільки віддасть тебе

Та за мене мáти.»

—»Чи я жь тобі не казáла

Козáче, серденько,

Що за тебе віддасть менé

Старенькая ненька?

Хибá жь тая цигáночка,

Дівлючись въ долоню,

Не казáла, що я въ нéні

Щастливая дóня?

Дались мині-такі въ знаки

Тії вечірніці...

Не віддасть менé за тебе —

Підú у черниці.»

Зорі сяють; середъ гаю

Дівчáта співають,

А дівчíну парубчíна

Давно виглядає.

Не виглядай, бо не вийде:

Мáти не пустила;

За сусіду багáтого

І заручила.

»Мамо, мамо, що ти робишъ?

Чи мині жъ зъ нимъ братись?

Хочъ худоби въ ёго сила,

Чи ёму жъ кохатись?

Бодай же тій циганоці

Долі не діждати,

Коли міні не схотіла

Правдоньки сказати!

Буду клясти — споминати

Тій вечірнійці....

Мамо, змилуйсь надо мною

Віддай у чернійці!»

Не віддала. Біле личко

Відъ слізъ помарніе,

А сусідки-воріженьки

Скажуть: багатіе.

»Не діждете воріженьки!

Хай насъ Богъ прощае....

Якъ згубили свої дүші —

Тільки місяць знае...»

По-надъ шляхомъ, біля гаю,

Въ одну домовину,

Положили, завалили

Козака й дівчину.

Кожну весну, якъ дівчата

Веснянту співають,

Про кохання тієї пари.

Сумно споминають.

Кожну весну, на могилі

Тяжко мати плаче...

Надъ старою головою

Тільки воронъ кряче.

В. Куликъ.

Подтава, 1860 р.

ЧАБАНЬ.

На могилі чабанъ сто́я,
Ніби про що́ рӯнивъ;
Опёрши́ся на дирлі́гу,
Очі́ вѣ зѣмлю́ втӯпивъ.

Закла́въ рӯку́ у кешѣ́ню,
Гаманъ́ витяга́е,
Помня́въ тютю́нъ дрібне́сенько,
Лю́льку накла́дає.

А, накла́вши, взя́въ у зу́би,
Гу́бки відрива́є,
Та, на кре́мінь положи́вши,
Креса́ломъ черка́є.

А ві́кресавъ́, кладе́ вѣ лю́льку,
Тя́гне, димъ́ пуска́є,
Та на ві́вці подиві́вся
И ві́тра пита́є:

»Де́ ти, ві́тре бу́йнєсенький,
Де́ ти пробува́въ?
Скажи́ міні́, що́ по сві́ту
Йдучи́ прочува́въ?

»Скрі́зь же́ бо ти́, бу́йнєсенький,
По по́лю гуля́єшъ,
Шуми́шъ, гуде́шъ, висві́стуєшъ,
Ті́рсу похи́ляєшъ.

»Ти́ всю хма́ру, що́ підъ́ не́бомъ
Го́нишъ, куди́ зна́єшъ,

Зъ могилами, що на полі,
Ти самъ розмовляєшъ.

»На озері на тихому
Філю піднімаєшъ,
И у лісі проміжъ лістямъ
Страшенно гукáєшъ.

»На д́ереві ти листóчки
Всі перебіраєшъ,
А їнколи и гілляку
Зъ д́ерева зіпхáєшъ.

»По садóчкахъ ти скрізь хóдишъ
И віти ламаєшъ,
И кисліці зъ половіни
Безъ н́ужди зривáєшъ.

»Ніхтó тобі й не борóнить,
Идешъ, куді знаєшъ,
Оббивáти й обривáти
Скрізь прáво ти маєшъ.

»Куді идешъ ти по шляху —
И куръ піднімаєшъ;
Хто йде, їде прóтивъ тебе —
Очі засипáєшъ.

»На цáринну спотикн́еся,
Кóпи роскидаєшъ,
Зъ стогівъ сіно, що на лукáхъ,
Всіюди розвивáєшъ.

»Хаті, хліві́ розкривáєшъ
И тині ламаєшъ;
Хто накладé вогню в́ полі,
И той роздимáєшъ.

»У море ти навірнесся —
И тамъ забушѣшъ,
Чи міжъ хмáру забересся —
И тамъ запанѣшъ,

»И тамъ хмáру, куді схочешъ,
Изъ громомъ попхæшъ,
Оттакú ти, буйнессенький,
Всюди силу маешъ;

»Бо відъ тебе въ тёмнімъ лісі
Лістя шелестить,
И чайка съ парусáми
По воді летить.

»Летить чайка и дорóги
Вслідъ не оставляє,
А, ти, здоровъ, куді прийдешъ —
Поминáй якъ звáли.

»Въ воді рíба, якъ ти идешъ,
На дно заберётця,
Изъ дна слýха, якъ до тебе
Вся філя сміётця.

»Філя жъ те все розбірає,
Що ти ні говоришъ,
Бо посініє здалéка,
А якъ ти доходишъ,

»Зáразъ начне надимáтьця,
Валáми котитьця,
Стовпóмъ вгóру піднімáтьця,
Объ береги битьця.

»А я стою на могíлі,
Людьку потягаю;

Хочъ и чую, що ти виєшъ,
Такъ не розбіраю.

»Хочъ-би́ міні розібра́ти,
Якъ та фі́ля гра́є,
И якъ мо́я гірка́ до́ля
Въ ту́зі погиба́є.

»За́ що жъ вона́ погиба́є —
Чи то́бі ка́зати?
Будешъ же ти, буйне́сенький,
Мене́ по́німати?

»По́німа́й же, голу́бчику,
Де́ вже не по́няти!
Бо я ріднимъ сво́імъ сло́вомъ
Буду товкву́ати:

»Що въ постóліхъ усю́ зіму
На сні́гу таньцю́ю,
У ди́рявій свити́ноцці
»Въ морóзі тупцю́ю.

»Отта́къ, ві́тре, якъ ти ба́чишъ,
И днью́ю й ночу́ю
У цій са́мій свити́ноцці
Літую́ й зіму́ю.

»Росказа́въ би то́бі, ві́тре,
Скільки го́ря зна́ю,
Якъ підня́вся я на но́ги,
Добра́ не згада́ю», —

Такъ товкву́ю зъ бу́йнимъ ві́тромъ,
А вінъ вухъ не ма́є;
Хочъ я́къ кричу́, роска́зую, —
Вінъ не дочува́є.

Віє собі вінъ, небóга,
 Млині повертає,
 А тимъ лю́дімъ, що въ невóлі
 Слізъ не обтирає.

»Шумі жъ, вітре буйнєсенський,
 Въ хмáрі й на зéмлі,
 Ганяй же ти шпáрко-шáмко
 Човні по воді;

»А я на могилахъ
 Літа проведú;
 Вікурувши лю́льку,
 Дрúгу накладú;
 А máло, то й трéтю:
 Тютю́нъ въ гамані —
 Пóки до спочівку
 У сирій землі.»

Т і р с а.

Стихі́ сі зложивъ крeпáкъ, а тепeрть вpе́менно-обязаний. Тiрсою прозвáли ми ёго́ самi, для озвáки стихiв ёго́, а прозивáетця вінъ дóма iнше. Нехáй грóмáда вибачить, коли мoзa ёго́ прийде́тця iй не скрізь до смаку́, бо то́му чо́ловікові нi в ко́го бу́ло гара́здъ учiгнeць, — хочъ и то пpáвдa, що наpóдня піснiя — вeлiкa паўкa, хто зрозуміє iї чiстy красy и cíлу.

Ред.

НАСТУСЯ.

ПОЕМА.

(1648).

ПІСНЯ ТРЕТЯ. (¹)

I.

Ой брязнули на дворі цимбали;
Озвалися у сіняхъ боїри;
Заспівали дружки у світлиці;
Забілося серце у вдовіці.
Голубонька зъ голубничка ліне:
Розлучають зъ матірью дитину, —
Розлучають, віночкомъ вінчають,
Пішно, гучно поїздомъ рушають.
Не морська кучерява філя
Изъ світлиці Настусю вхопіла:
Ухопили весільні гості...
Жалься, Боже, її молодості!
Взяли, взяли, мовъ изъ саду квітку,
Завертали у білу намітку.
Наміточко, серпанокъ тоненький!
Жалься, Боже, старенької неньки,
Що зъ дочкою ще не нажилася,
Слізеньками гірко обилася,

(¹) Дві перші пісні надруковані въ *Осиді* за місяць Октябрь.

Що дочкою ще не навтішалась,
 Сиротою у хаті зосталась.
 Чуже, чуже материне серце,
 Якá дóля дóні доведётця,
 На хвилину щастя, на хвилину,
 Сумування буде до загину.
 На хвилину зь мільмъ обнімання,
 Дóвгі роки гóря-горювання.
 Чуже серце, чуже — не вміє сказати...
 Веселіся, мати, утішайся зитемъ!
 Славний Морозенко на всю Україну
 Изнайшовъ у тебе у хаті дружини.
 Бився Морозенко за народню волю, —
 Дякуй, мати, Богу за щасливу долю!
 Бився Морозенко, козакамъ на діво, —
 Дякуй, мати, Богу, поки будешъ жива!

II.

Простяглись, пішли далéко
 Луги за лугами.
 Красується зеленими
 Річка берегами.

Ще недáвно по тій річці
 Застáви стояли;
 По застáвахъ орандáрі
 Мито зь людéй брали. ¹⁷

Ще недáвно берегами
 Стояли будинки;
 Вь тихъ будинкахъ погнбáли
 Наші Українки:

Одъ східъ-сóнця до півночи
 Тонку прáжу прáли,

Пряли, ткали та шляхецькі
Скрині наповняли.

Ще недавно діди сіві
Млинів доглядали,
Та з унуків розмір брали,
Панові зспіали.

Ще недавно по три корчми
Стояло на мілі,
И щоглами одзначались
Високі могили. ¹⁸

Взялись димом гостровérхі
Шляхецькі будінки;
Виглядають изза пéчищъ
Білі хатінки.

По дворищахъ будинковихъ
Пасутця телята;
На рушники та на хустки
Білять біль дівчата:

Беле наша тоненькая!
Як ми тебе вітчемъ,
Повижемо білі рúки
Своїмъ чорнобрівцямъ.

Беле наша тоненькая,
Люба наша праця!
Годі, годі клятій шляхті
Изъ дівчатъ зпущатьця! ¹⁹

Нема заставъ, нема мита!
Везить, люде, жіто;
Сійте розмір не на шляхту —
На свою громаду.

Понастрóмлюйте на щóгли
Гóлови рандарські,

Нехай зь вітромъ розмовляють
Про порядки панські!

Повходила кровъ у зємлю, —
Земля пишнимъ цвітомъ
Искрасила усі трави,
Де шляхту побито.

Закричали страшнимъ крикомъ
Всі луги й дуброви,
Та й замовкли, — ведуть люде
Тихні розмови:

Якъ по-Божому, святому
Жити на Україні,
Осягати підъ левади
Вольні займанщини.

Занявъ Гуня займанщину,
Занявъ Морозъ другу,
Та й осіли пасіками
Край темного лугу.

А святую батьківщину
Оддавъ Морозъ сїну,
Нехай веде въ стару хату
Любую дружину.

Ой дознала старá хата
Одъ рандарства лиха,
Та не кинула оселі
Мати Морозїха.

Любо вітами старими
Груші хату вкрїли,
Що діди й баби на споминъ
Унїкамъ садїли.

»Утішайся жъ молодими,

Мати Морозіхо!

А ми будемъ дідувати

По пасікахъ тихо,

»Будемъ собі дідувати,

Господа благати,

Щобъ одвівъ усяке горе

Одъ твоєї хати.

»Поки въ церкву переробимъ

Костельні руїни,

Нехай Бóгу будуть храмомъ

Пасіки-пустині.

»А про свято ми до тебе

У хату заглянемъ;

Якъ жили ми, горювали —

За кúхлемъ спом'янемъ.» ²⁰

III.

Що жъ було за добре, що жъ було за любо

У старій, дідизній Морозовій хаті,

Якъ серцемъ-душєю раділа-дивилась

На молодú пару Морозіха мати!

Що жъ було за щастя, що жъ була за втіха

Обушисі-тещі, вдові одинóкій,

Якъ зъ-рана въ неділю приїде одвідать

Родину єдину, дóню ясноóку!

Посідають любо за столóмъ дубóвимъ.

Старá господіня ставить кінву меду.

Широку, квітчáсту козацьку-лицарську

Зачинає Гúня зъ Морóзомъ беседу.

Гарні-ненагідні діди сивоусі,
 Мовъ голубівъ пара, сівихъ-волохатихъ.
 Буркочуть-говорять, мовъ у дзвони дзвонять.
 Ззираетця мовчки изъ матірью мати.

Гарні, на́че въ срібнихъ образи́ віно́чкахъ,
 Батьки́ військові́ на по́куті сяють.
 Пова́жне облі́ччя, святи́ розмо́ви,
 И о́чі, мовъ зо́рі, ти́хо, лю́бо грають.

IV.

Голу́бо Насту́сю
 Не кажи́ мату́сі,
 Якé го́ре тво́є се́рце чу́е...
 Чу́е воно́, нїе,
 Та сказа́ть не вміє,
 Що́ ёму́ недо́ленька готу́є.

Хай ма́ти не зна́є,
 Що́ вже въ ти́хихъ ра́ю
 Підъ кві́тками шелесті́ть гадю́ка.
 Хай вона́ забу́де,
 Яка́ тобі бу́де
 Немину́ча, невимо́вна му́ка,—

Невимо́вна му́ка —
 Изъ ми́лимъ розлу́ка;
 Розстава́ння — се́рця розрива́ння;
 Розмо́ва поча́ми
 Зъ німи́ми сті́нами; ²¹
 На постéлі — въ домо́вині спа́ння.

V.

Діди́ сиви́, гові́рливі́,
 Голу́боньки буркотлі́ві!
 Буркоче́те, гово́рите, —
 Якé жъ ли́хо ви тво́рите!

Живé сло́во ви сі́ете, —
Яке́ жъ ли́хо тимъ ді́єте!
Коло́ жінки́ Морозе́нко
Не сіда́є вже́ близе́нко;
Не дивитця́ Морозе́нко
Въ о́чі ка́рні пи́льненько;
Изъ ослóна зрива́етця,
За рушні́цю хапа́етця;
Обтира́є вінъ рушні́цю,
Загляда́є въ ла́дівні́цю,
Чи всі́ ку́лі, всі́ набі́ї...
Озирне́ яснóю збро́ю,
Сі́де мо́вчки, крúти́ть у́са,
Не спо́гляне на́ Насту́сю.
Пону́ритця, ви́йде съ ха́ти,
Ста́не сві́стомъ ко́ня зва́ти:
»Ой ко́ню мій́ Бусу́рме́не!
Нудьга́ тобі́ жити́ въ ме́не,
По лева́ді́ похожа́ти,
Зъ рі́чки во́ду попива́ти.
Го́ді, ко́ню, смúтно ржа́ти,
Підко́вами зе́млю рва́ти!
Тобі́ нúдно на́ ота́ві,
Міні́ нúдно жити́ безъ сла́ви,
Ой безъ сла́ви коза́цької,
Безъ заслу́ги ли́ца́рської:
Що безъ сла́ви се́рце мля́ве,
Безъ заслу́ги се́рцю ту́га.
Тобі́ тісно́ у лева́ді,
Міні́ ду́шно жити́ въ ха́ті.
Ой порá намъ́ погуля́ти,
До коза́цтва заві́тати.
Росплету́ я то́бі гри́ву —
Всімъ́ коза́ченькамъ́ на диво́;
Уберу́ я тебе́, ко́ню,
Въ щиро́злóту, яснóю збро́ю.
На степа́хъ ми ви́роста́ли,
По-надъ́ мо́ремъ́ грасува́ли,

Въ орла крилѣ ми позичали,
 Въ моря сили здобували.
 Приленули на Україну, —
 Будемъ битись до загину!
 Не загине наша слава:
 Добъємося до Варшави, ²²
 А въ Варшаві нашу славу
 Ми посадимо на лаві,
 Нехай шляхту вона судить,
 Нашихъ предківъ зъ гробу будить
 И, призвавши передъ пани,
 Поскидає зъ нихъ кайдани, —
 Поскидає зъ нихъ кайдани
 И залічить въ дұшахъ рани.
 Люба жінко! рідна мати!
 Годі жити зъ вами въ хаті!
 Треба шляхту добивати,
 Прédкамъ рани заживляти.
 Нехай прédки сплять безъ болю
 На кривавимъ ріднімъ полі,
 Нехай слава провожає
 Чисті дұші їхъ до раю.
 Наша слава, наша правда
 Нехай буде їмъ наградá
 За ті мұки, що терпіли
 Одъ колиськи до могíли!«

VI.

—»Ой що жъ се ти милий,
 Дұмаєшъ-гадаєшъ?
 Мабуть менé молоденьку
 Покинути маєшъ? ²³

»Коня обнімаєшъ,
 За гріву хапаєшъ;
 Клічу тебе серденяткомъ —
 Ти не дочуваєшъ.

»Моє серденьтко,
Кохання єдине!
На край світа за тобою
Пташкою поліну.

»Ой рубайся-бийся,
Боємъ веселися,
А на мене, молоденьку,
Хочъ разъ озириися.

»Будешъ кровъ ворожу
Изъ піскомъ мішати, ²⁴
А я буду хустиною
Тобі піть втирати.

»Будешъ середъ бою
Згагою томитись, —
Я подамъ тобі съ криниці
Водичі нап'итись.»

VII.

Навернулася въ Морозенка
Теплая слезина, —
Пригорнулася до ёго
Вірная дружина.

Пригорнулася... »Розступися,
Наша мати, земле!
Я дознала въ світі щастя, —
Буде, буде зъ мене!

»Лучче міні заміити,
Въ домовині тліти,
Нижъ кохання, мою душу,
Изъ рукъ упустити!»

Ой не сокіл зъ високо́сти
 Низе́нько спусти́вся:
 Морозе́нко въ ка́рі о́чі
 Лю́бо задиви́вся.

»Ой чи вамъ же, оченя́та,
 Слізми залива́тись?
 Лү́чче жъ ма́ю гречкосіе́мъ
 На весь ві́къ оста́тись!

»Занедба́ю для васъ сла́ву,
 Завзя́ття лицарське.
 Велича́йся, ко́мү лю́бо,
 У піснѣхъ кобза́рськихъ;

»А я зъ мило́ю зоста́нусь,
 Мовъ у ти́хімъ ра́ю,
 И ко́ня на круторо́гі
 Во́лі проми́няю!»

IX.

Молодо́сте-чарівни́це!
 Хто тебѣ не зна́є?
 Чого́ жъ се́рце заміра́є,
 Якъ тебѣ згада́є?

Тѣпле, тѣпле кубе́лечко
 Ти ё́му звива́ла,
 Въ Бо́жїмъ ра́ї квіти рва́ла,
 Їго́ чарува́ла.

Зачаро́ване, засну́ло, —
 Сни чудовні́ сніли́сь...
 Чомъ же вони́ не справди́лись,
 Якъ о́чі відкри́лись?

Не для тебе, Морозенку,
 Воли круторогі!
 Нехай орють, гречку сіють
 Браті твої вбогі,

А ти будешь Україну
 Орати списами
 И по полю сіять волю
 Вражими тілами.

Будешь сіять, поки ляжешь
 Вь полі спочивати.
 Бude битись вь сиріу землю
 Старенькая мати; ²⁵

Розірвѣтця зь болю-жалю
 Серце голубине;
 Заспіваеть заридаеть
 Уся Україна. ²⁶

ЗАМІСТЬ ЕПІЛОГА ДО ПОЕМИ —

БРАТУ ТАРАСОВІ

НА ТОЙ СВІТІ.

У пахарській хаті
 Україна мати
 Обох нас родила;
 У чистому полі
 На одному лоні
 Обох нас пестила;
 Однакові пісні
 Обом нам співала,
 На єдине діло

Обо́хъ споря́кала.
Розійшли́сь ми різно
Дітьми молоді́ми,
Зустрі́лися пізно
Міжъ людьми́ чужі́ми.
Вкү́пі працюва́ти
Братъ изъ бра́томъ бра́вся;
Що одна́ в насъ ма́ти,
Ти не догада́вся.
Бра́тався съ чужі́ми,
Ра́дився съ чужі́ми,
Гордува́въ слова́ми
Щі́римми мо́ими.
И на той сві́тъ ви́бравсь
Изъ сем'ї́ чужо́ї...
Зоста́вся я безъ те́бе
Кру́глимъ сирото́ю.

Що́ жъ міні́ чині́ти?
Якъ у сві́ті жи́ти,
Щобъ душі́ живо́ї
Не занасті́ти?
Чи міні́ по то́бі
Сү́момъ сү́мува́ти,
Чи твою́ робо́ту
Взя́ти докінча́ти?

Докінча́ю, бра́те,
Не загіну́ ма́рне, —
Втішу́ Україну,
Ма́тірхъ безтала́нну.
Усміхне́тця, бра́те,
Запла́кана Ма́ти, ²⁷
И любо́ їй бу́де
Діте́й спогада́ти:
»Різно́ діти, різно
Въ сві́ті пробува́ли,

Та єдину дұшу
 Удвохъ вонї мѣли.
 Рїзно діти, рїзно
 По свїту блудїли,
 Та на однѣ діло
 Дұшу положили.»

П. Кулішъ.

ПРИМѢЧАНІЯ КЪ ПОЕМѢ »НАСТУСЯ«.

17. — Стр. 2, ст. 24.

Мїто зъ людєй брали.

Мытомъ называлась пошлина съ провозныхъ товаровъ и съѣстныхъ припасовъ, которую брали на заставѣ при переправѣ черезъ рѣку, при вѣздѣ въ городъ и т. п. Въ Украинѣ, при неограниченномъ господствѣ Жидовъ-арендаторей, подъ видомъ мыта, брали съ народа вездѣ, гдѣ ни вздумается бывало арендатору, со всего, съ чего вздумается, и столько, сколько вздумается. До какой степени возмутителенъ былъ этотъ грабежъ, можно судить изъ того, что народъ воспѣвалъ его въ своихъ думахъ, наравнѣ съ кровопролитными битвами и другими своими торжествами и страданіями:

Да брали мїто-проміто:

Одъ возового

По пївъ-золотого,

Одъ пїмого пїшенїці по три дєнежки мїта брали,

Одъ неборака стѣрця

Брали курї да яйця,

Да ищє (Жидъ) пїтѣе:

«Ци немѣ, кѣтику, єще цогб?»

18. — Стр. 3, ст. 10.

Ще недѣвно по три кѣрчми

Стояло на мїлі

И щѣглами одзначались

Високї могили.

Кобзарь Андрей Шутъ сохранилъ въ своей памяти вѣрную картину безобразной жадности пановъ польскихъ, которые давали волю своимъ арендаторамъ выжимать изъ народа послѣднюю денежку. Онъ пѣлъ мнѣ:

Якъ одъ Кумївищини да до Хмельнищини....

У земї крадєвськїй добрѣ не було:

Якъ Жидї-рандѣрі

Всї шляхї козицькї зарандовѣли,

Що на одній мільі
 Да по три шинкі становили.
 Становили шинкі по долинахъ,
 Зводили щогли по високихъ могилахъ....

19. — Стр. 3, ст. 26.

Подражаніе народной пѣснѣ-веснянкѣ:

Малѣ нічка Петрівочка —
 Не виспалась наша дівочка,
 По горі ходила,
 Тонку біль білила,
 Изъ тиєю біллю говорила:
 «Ой беле жъ моя та тоненькая!
 За когѣ пійдѣ я, молоденькая?
 Якъ я пійдѣ за нелюба,
 То я тебѣ, беле, у чорні потчѣ,
 То я тебѣ, беле, у будень зношу.
 Ой якъ я пійдѣ та за милого,
 То я тебѣ, беле, у білі потчѣ,
 То я тебѣ, беле, у свято зношѣ.»

20. — Стр. 5, ст. 6.

Въ-старину очень часто отецъ семейства, устроивши домашній бытъ дѣтей, оканчивалъ жизнь въ уединенной пасікѣ, куда ему обыкновенно доставляли пищу младшія дѣти, внучата, а также и старушка-жена, оставленная имъ для кроткаго руководства молодой семьи. Въ этомъ виденъ народный практическій разумъ. Старику отцу мудрено было бы сохранить достоинство свое въ домѣ, гдѣ молодая сила требуетъ простора и той свободы личности, на которой основывается дѣлимость семействъ въ Украинѣ. Напротивъ, старушка-мать, непривыкшая къ власти подъ владычествомъ мужа, легко подчинится въ главныхъ частяхъ хозяйства господству молодого домовладыки, а для дѣтей его и для руководства молодой жены она необходима. Я видалъ пасічниковъ, въ родѣ Гуни и Мороза. Пасіка у такихъ стариковъ дѣйствительно превращается въ молитвенную пѣщину. На нихъ смотрятъ, какъ на отшельниковъ, какъ на людей святыхъ. Тишина уединенія, отсутствіе житейской суматохи въ хозяйствѣ пасічника, свѣжесть окружающихъ его травъ, которыя должны, для самихъ пчелъ, изобиловать цвѣтами, и, наконецъ, таинственное жужжаніе роевъ, которыми онъ править, подъ покровительствомъ святого Зосимы, — все это вмѣстѣ производитъ на посѣтителя то впечатлѣніе, какое, безъ сомнѣнія, производили первобытныя славянскіе храмы. Когда прошла по Украинѣ велика руїна и все превратилось въ развалины, что говорило о шляхетствѣ и покровительствуемомъ шляхтою католическомъ и полу-католическомъ духовенствѣ, — старикамъ-отцамъ было естественно заступитъ мѣсто духовныхъ наставниковъ народа. Я знаю одно село, обливаемое напровесні водою такимъ образомъ, что въ свѣтлый праздникъ пѣтъ возможности добраться до какой-нибудь церкви въ сосѣдствѣ для освященія пасхи. Въ замѣну этого, неграмотные старики собираютъ народъ подъ открытымъ небомъ и говорятъ публично о Христѣ и его ученіи, какъ слышали отъ своихъ дѣдовъ. На всѣхъ этихъ данныхъ основаны стихи мои:

Нехай Богу будуть храмомъ
Пасіки-пустіни.

Далѣ, въ поэмѣ, слѣдуетъ изображеніе стариковъ, сидящихъ на покуті подъ образами. Почти слово въ слово я слышалъ 4-й и 3-й куплеты III-ей строфы моей изъ устъ дѣвушки-козачки, рассказывавшей намъ въ Петербургѣ, съ сердечнымъ умиленіемъ, какъ у нихъ по праздникамъ украшается хата присутствіемъ почтенныхъ сельскихъ патріарховъ. Чувство старческой красоты доступно нашему народу, какъ и чувство красоты юношеской.

21. — Стр. 6, ст. 23.

*Розмова почѣми
Зъ німіи стінами;*

Народная пѣсня такъ изображаетъ подобное одиночество:

Ой пійдѹ я до кімнати
Постілоньки слати.
Постіль біла, стіна піма, —
Ні съ кімъ розмовляти.

22. — Стр. 8, ст. 6.

Добѣмось до Варшави,

Въ этомъ замыслѣ нѣтъ преувеличенія. Уже во времена Кумейковщины польскіе магнаты выражали свое негодованіе на высокоуміе козацкое. Идеи завоеванія у козаковъ не было, такъ какъ они чуждались обладанія людьми, но у нихъ всегда было стремленіе ниспровергнуть существовавшій въ Польскомъ государствѣ порядокъ и поправити шляхетскія неправды, какъ называли они всѣ тѣ тенденціи, съ которыми и въ наше время аристократическіе представители Польши выступаютъ на поприще политической пропаганды. Вспомнимъ угрозы Богдана Хмельницкаго въ переговорахъ съ польскими послами. Его рѣчь не была пьяною импровизаціею: онъ высказывалъ то, о чемъ, безъ сомнѣнія, мечтали Морозенки, Богуны и пр.

23. — Стр. 8, ст. 30.

Этотъ куплетъ заимствованъ изъ народной пѣсни:

Що ти, мійлий, думаєшь-гаддєшь?
Мабуть, менє покинути маєшь.

24. — Стр. 9, ст. 9, 10.

*Будєшь кровє борбєжу,
Изъ піскѣмъ мішати,*

Въ народной думѣ Хмельницкій говоритъ козакамъ:

Ой козакі, діти, друзі!
Добре ви дбайте,
Ляхівъ побивайте,
Кровь їхъ Лядську у полі
Зъ жівитимъ піскѣмъ мішайте.

3. — Стр. 11, ст. 11, 12.

*Будє бітись вє сирѹ зємлю
Старєнькая мати;*

Въ народной пѣснѣ козаки говорятъ матери украинскаго Ахиллеса:

Не плачь, не плачь, Морозіхо,
У сирѣ зѣмлю не бійся...

26. — Стр. 11, ст. 15, 16.

Заспівав-заридіав

Усѣ Україна.

Народная пѣсня о Морозенкѣ начинается такъ:

Ой Морбзе Морозѣнку,
Ой ти славний козаче!
За тоббю, Морозѣнку,
Усѣ Україна плаче.

Намекнувъ на извѣстный по пѣснямъ конецъ Морозенка, я оканчиваю этимъ свою поэму. Жизнь этого любимаго героя Украинской старины представляетъ богатую тему для эпоса: онъ попалъ въ плѣнъ Полякамъ и былъ выкупленъ матерью, которая продала для этого не только домашній скотъ, но и всю военную добычу мужа и сына; потомъ онъ отыгралъ всю трагедию Хмельницчины и, послѣ Жванецкой битвы, очутился въ плѣну у Татаръ, которые вырѣзали у него живое сердце.

Воні жь ёго ані сікли,

Ні въ чвѣрті рубали,

Тільки зь ёго молодого

Живцѣмъ серце взяли.

Все это очень завлекательно для поэта; но Морозенко извѣстенъ намъ почти по одиѣмъ только пѣснямъ народнымъ. Сноваъ поэму по этой радужной основѣ значило бы — соперничать съ народною музою, чего я никому не посоветую. Другое дѣло — заимствовать отъ нея цвѣты и краски. Притомъ же моимъ намѣреніемъ было — представить козаковъ послѣ войны, или въ промежуткахъ военныхъ походовъ, дома. Въ лицѣ Обушихи я хотѣлъ показать, какихъ женщинъ создавала наша кровавая исторія (вспомнимъ осаду Трилісь и разореніе Буши), а въ лицѣ Настуси — какъ тяжело падали на нѣжное, полное любви и страсти женское сердце необходимыя условія боевой козацкой жизни. Каковы были козаки внѣ хуторскихъ заходствъ своихъ, этихъ пріютовъ поэтическихъ преданій, пѣсень и врожденной мечтательности украинскаго характера, — это изображено мною въ другой, большой поэмѣ: *Великі Проводи*, которую *Основа* начнеть печатать съ январьской книжки 1862 года.

27. — Стр. 12, ст. 30, 31.

*Усміхнѣтця, брѣте,
Заплакана Мати.*

Изъ посланія Шевченка:

Обниміте жь, брати мої,
Найменшого брѣта,
Нехай Мати усміхнѣтця,
Заплакана Мати!

ДАВНЄ ГОРЕ.

ДУМА.

Василєві Михайловичу Білозєрському.

Чомъ, Дунаю, ставъ ти мутенъ,
Ставъ ти мутенъ, каломутенъ?
Ой чи вітрі тебе збїлн,
Чи лебеді білокрилі,
Чи коники воронєнькі,
Чи козаки молодєнькі? (1)

Чого, сєрце, ти сумуєшь,
Чого нїєшь-занивляєшь?
Чи ти нєве гóre чуєшь,
Чи давнее споминляєшь?

»Ой хоть чу́ю — не боюся:

Я кривцею розіллюся,

Розіллюсь по ріднімъ краю

Одъ Есмáні до Дунаю.

И съ крові урódять квіти, —

Звеселятця малі діти,

Уквітчаютьця дівчáта,

Радітиме старá Мáти.

Я сумую давнімъ гóремъ,

Що зросло надъ сїнімъ мóремъ

И, въ безцáсную годину,

Обняло всю Україну, —

Якъ зінóвать розрослóся, ⁽²⁾
 Въ сёрце глiбоко впи́лoся.
 Я сумýю, що не зна́ю
 И не ба́чу ё́мý кра́ю.»

На далéкій Украiнi
 Не одна, не двi дiвчiвi
 Рáдi мéне привiтáти,
 До сёрденька пригортáти,
 Въ рéчахъ дýшу вплива́ти,
 Бра́томъ, та́томъ називáти.
 Ой дiвчáта, цiпшнi квiти,
 Безталáннi моi дiти!
 Лóчче менé не вiтáйте,
 Та слiзь рéвнихъ мiнi да́йте;
 Лóчче менé не цiлу́йте,
 Та зо мно́ю посумýйте.
 Нехáй сумъ нашъ по Вкраiнi,
 Якъ та ма́ти по дитiнi,
 Пла́че — сто́гне — вбивáетця,
 Въ со́ннi дýшi вривáетця.
 Нехáй вся́ке тёпле сёрце
 На́шимъ бо́лемъ издри́гнётця,
 На́шимъ бо́лемъ, на́шимъ го́ремъ,
 Що зрослó надъ синiмъ мо́ремъ.

П. Ку́лишъ.

(¹) У пiснi спiва́ють:

Чомъ ти, Дуна́й, ставъ такъ смýгень,
 Ставъ такъ смýтень, каломýтень?
 Ой що́ жъ, Дуна́й, тебе́ зби́ло?
 А чи га́лочкi чорне́нькi,
 Чи ко́вники воропе́нькi,
 Чи ко́закъ молоде́нькi?

(²) *Зинóвать* (*Cytisus austriacus* L., ракитникъ луговой, штебелюнь. Pallas). Пи́акiмъ плýгомъ зiнóвати не ви́коренишъ. По́ле, де поросла́ зiнóвать, вважа́ють за пропа́ще.

ЧУМАЦЬКІ ДІТИ.

МИЦКЕВИЧОВА БАЛЛАДА: POWRÓT TATY.

»Ідіть, мої діти,
Дрібненькі квіти,
На могілі станьте
Та на шляхъ спогляньте.

»Вертається зъ Дону
Чумацтва багато, —
Чи не надїжджає
И вашъ рідний тато.

»Літечко минає,
А єго немає.
Чогось моє серце
Ніє-заниває.

»Дощі посували
Чумацькі дороги, —
Колибъ не спіткали
Розбишакѣ вбóгѣ!...

»Помолітесь, дітки,
Бóгові святóму,
Щобъ тато щасливо
Вертався додóму.»

Раді діти уволіти
Материну волю,
Изнялись, покопотіли
На могілу въ поліе.

До могíли припадають,
Травíцю цілують,
А старшеньке зачинає
Молíтву святую:

»Бóже, тату нашъ небесний!

»Змилуйся надъ нами:

»Верни татуся додому

»Зъ сiвими волами!

»Нехай мати середъ ночи

»Тихенько не плаче;

»Нехай татуся здоровимъ

»У вічі побачить!

»А для насъ, маленькихъ дітокъ,

»Вчини, милий Бóже,

»Щобъ у тата не однято

»Гостинця въ дорóзі!»

Щиро молитця дiтвóра

Бóговi святóму,

Ажъ ось — »Гей, гей!« чýти въ полі,

»Гей, воли, до до́му!»

— »Тáто! тáто!« закричали

Дрібні пташенята.

Копотять ёму назустрічъ

Дівчátка й хлопята.

Хто жъ то слóвомъ те розкаже,

Щó дiетця въ сёрці?

Пригортає бáтько дітокъ,

Плаче и смієтця.

»Щó матуся? чи здорова?

Чи тяжко журилась?»

А хлопята вже по люшняхъ
На ма́жу схопи́лись:

»Гей ви, сіві, половіі!
Гей, воли, додому!

Щіро ми за васъ моли́лись
Бо́гові свято́му.»

Веселітця ба́тько, гле́дя:
»Чума́цька нату́ра!
Зрости, Бо́же!... Б́уде на́ша
Не послідня ху́ра.»

Задиві́вся, радіючи,
На дітокъ дрібне́нькихъ,
Ажъ тутъ — »Пробі́!« кри́кне зза́ду
На́ймитъ молодё́нький.

Озира́ўся — вже бурла́цтво
Воли́ випряга́є.
Вінъ до дрю́ка, — навкругъ ёго
Комі́шниківъ згра́я. ⁽¹⁾

»Моли́сь Бо́гу, сякий-такий,
Та дава́й черві́нці,
Вийма́й сукні та кора́лі,
Що наку́півъ жі́нці!«

—»Схамені́тесь, лю́де Бо́жі!
Отъ мо́є бага́тство:
Плу́гъ волі́въ, чоти́рі во́зи....«
Не вважа́ бурла́цтво.

(1) Комішники були розбишаки стенові зь утікачів папськихъ и всякихъ іншихъ. Наро́дъ бувъ убо́гий, бо не зь добра́ кі́давъ рідне село́ и се́мью, та й жорсто́кий, бо, натерпі́вшись ли́ха, не вважа́въ и на чуже́ го́ре. Прочита́ти мо́жна про нихъ у *Запискахъ о Ю́жной Руси*, I, 75 и 157.

Байдужé й на дiтськi слéзи
 Комiшникамъ клáтимъ:
 Не спускають у дорóзi
 Чумака́мъ багáтимъ.

»Ой берiте жъ волi й ма́жi
 И ввесь мiй пожiтокъ,
 Тiльки, прóбi, не робiте
 Сiротами дiтокъ!«

Святé слóво — *малi дiти*,
 И якé то сéрце
 Що на батькiвськi гарячi
 Слéзи не озвéтця?

»Стiйте, стiйте!« загукáе
 Комiшникъ найстáрший.
 »Утiка́ймо, панi-браття:
 Се здóбичъ не на́ша!«

Шарáхъ згráя до байра́ка!
 Мовъ пта́ство шугну́ли.
 Зрадiвъ батько, уклонiвся
 Въ нóги гайдабúрi. ⁽²⁾

»Ой не дякуй мiнi, бра́те«,
 Ка́же гайдама́ка:
 »Нехай бóде твоя́ Бóгу
 Та дiточка́мъ дяка.

»Зда́вна я чига́в на те́бе
 Зъ бiдолáшнимъ бра́тствомъ

⁽²⁾ *Гайдабу́ра* — те жъ, що й *гайдама́ка*, тiльки ще гiрше: щось жор-
 сто́ке, хiже и зовсiмъ ди́ке. Жiнка, що зна́ла оди́ ли́хо за чоловiкомъ-
 розбиша́кою, зложiла, зъ гóря, пiсню:

Заколю́ я сви́ню бóру
 Помни́ати гайдабúру...

(Ти худобою й достаткомъ
Вславивсь міжъ чумацтвомъ),

»И сегодні твоїхъ дітокъ
Бачивъ на могилі,
Якъ вони за свого тата
Господа молили.

»Спершу я сміявся, а потімъ
Поринули слёзи,
Якъ згадавъ объ своїхъ діткахъ
И жінці-небозі.

»Ой и въ мене, брате, дома
Е дітки маленькі,
И за мною тужить-плаче
Іхъ безщасна ненька.

»Вертайсь, брате, до господи,
А ви, дрібні діти,
За мою погібшу душу
Господа моліте!»

Л о м у с ь.

LAGO MAGGIORE.

Хожу берегами,
Та й не нахожуся;
Дивлюсь на саді зелені,
Та й не надивлюся. ⁽¹⁾

(1) У пісні співають:

По юлиці хожу,
Та й не нахожуся;
Дивлюсь, де родина,
Та й не надивлюся.

Садів-виногради
Въ воду поринають;
Поузъ берегъ ясні смуги
Якъ сріблѣ сияють.

Шукáю-питаю
Зеленої рúти,
Щобъ тебѣ, мій рідний краю,
На-віки забути.

Въ тобі, рідний краю,
Люде туманіють;
По стéпахъ твоїхъ розлогихъ
Бодякі красніють.

Тобі, рідний краю,
Не давъ Господь долі.
Роскінулась тво́я до́ля
Могíлами въ полі.

Зійду́ на могíлу,
Гляну на Вкраїну...
Помандру́ю въ чужі зéмлі,
Да тамъ и загíну.

П. Кулішъ.

ДО ДАНТА,

прочитáвши ёго поему *Пéкло*.

Хто не зна́є, Данте, тво́го горюва́ння,
Той и тво́го пéкла страшно́го не визна́є:
Съ тво́го сéрця вийшли ті оповіда́ння.

Въ праведному серці той огонь палає,
 Що палить у пеклі душі беззаконні;
 Въ мученому серці холодъ побиває

Рожевіи квіти, пішні, благовонні,
 Що гинуть безъ сліду, що, мовъ сонъ, зникають,
 Оставивши въ серці боли невимовні.

Нехай усі люде тії боли чують;
 Нехай усі землі, всі язики знають,
 Якъ великі душі за весь миръ горіють.

II. Кулішъ.

БЕЗТАЛАННЯ.

Скажіть міні, добрі люде,
 Навчіть мене, брата:
 Якъ у світі поміжъ вами
 Зъ лихомъ розминається?
 Бо куди я ні ударюсь,
 У які країни,
 То ніколи не минаю
 Горя та кручини;
 Чи побратаюсь и радість
 Мовъ душу ухопить,
 Ажъ дивлюся — братъ мій милий
 Мене перший топить!
 Чи зустріну зъ дівчиною —
 Серденько озвѣтця,
 Я до неї — вона зъ мене
 Глуме, сміється!
 Мабуť, згину, такъ якъ гине
 Трава на облозі;
 Бо стою, якъ той самотній
 Горохъ при дорозі...

Кому́ треба и не треба,
Всякъ стрючкі зриває,
И кінъ тóпче и віль тóпче,
Ніхто́ не минає.
Гірко зна́ти, до́брі лю́де,
Ва́жко зна́ти, бра́тця,
Що́ міні́ міжъ ва́ми зъ ли́хомъ
Та не розмина́тьця.
Чи́ посію́ жи́то въ по́лі,
Всімъ со́нечко гре́,
Літо́ при́йде — жи́то зійде,
Та й зазеле́ніє;
Ось поспі́ло, почало́ вже
Коло́сся схиля́ти
Та й пові́не, та й посóхне,
Бо ні́кому жа́ти!
Де жъ ти, де жъ ти, мо́є ща́стя,
Де ти забари́лось?
Ма́буть же, хотъ на го́дину
Та й міні́ суди́лось!
Ажé жъ и я наро́дівся
Якъ усі одъ Бо́га
И міні́ изъ-ма́лу сні́лась
Широ́ка дорóга;
И міні́ здава́лось ча́сто,
Що́ кругъ ме́не сїе,
И мо́є серде́нько ні́шкомъ
Зъ Бо́гомъ розмовля́є....
Де́ жъ ти, ща́стя, де схова́лось?
Дні́ безъ те́бе тра́чу.
Зглянь, пехай тебé у ві́чі
Я хочъ разъ побáчу.
Глянь крі́зь ка́рі оченя́та
Міні́ на го́дину,
Та й лети́ собі одъ ме́не, —
А я — въ домові́ну.

Невідо́ми й.

ДО МАРУСИ Т*.

Не співай міні, землячко,
На чужій чужині,
Не нагадуй міні, сестро,
Рідної України.

Твоя пісня пориває,
Туди мою душу,
Де люблю я карі очі,
Та забути м'шу.

Не забуду я до с'уду
И навпослі с'уду!
Тимъ коханнямъ передъ Богомъ
Хвалитися буду.

Люблять люде пішні квіти,
Люблячи зривають,
А красою, такъ якъ діти
Метеликомъ, грають.

Я люблю тебе, дівчино,
Якъ дитину мати.
Не бажая за кохання
Любої одплати.

Моє серце за кохання
Міні одплатило,
Що дорóгу мою темну
Світомъ освітіло.

Освітїло — тайну слова
 Живого одкрїло...
 Ой не дурно жь моє серце
 Жило и любїло!

П. Кулїшъ.

ДІВОЦЬКА ПРАВДА.

Сонце вставало; скрізь на небі чисто,
 Де-не-де хмарка гуляла по волі,
 Тїхо въ діброві, тільки ледві листомъ
 Щось розмовляла висока тополя.

»Слўхай, козаче!« говорить дівчина:
 »Якъ одно сонце у неба святого,
 Такъ ти, мій любий, вірная дружино,
 Одинъ у мене, и нема другого.«

Сонце сідало; скрізь на небі чисто,
 Місяць зза гаю випливавъ по волі,
 Тїхо въ діброві, тільки ледве листомъ
 Щось розмовляла висока тополя.

А вже другому казала дівчина:
 »Якъ одинъ місяць у неба святого,
 Такъ ти, козаче, вірная дружино,
 Одинъ у мене, и нема другого.«

Невідомий.

РОДИНА ЕДИНА.

Ой нема на рідний берігъ
 Броду-переходу;
 Не звайті до роду броду
 Черезъ бістру воду.

Бистра річка — життя моє,
Широка-глибока...
Плавле-тоне на тій ріці
Душа одиніока.

Ой вихопись, душе мой,
Та змахні крилами,
Полені, де рідна хата
Стоить між садами.

Ой когось тобі позвати
Из рідної хати?
Глухо в хаті... хибі встане
З домовини мати.

Ой нехай вона устане,
На мене спогляне,
Та зо мною своє горе
И щастя спомане.

Ой я з матернього гора
Набірався сили,
Матерні святі надії
Далі міні крила.

Облітав я тими крильми
Весь світ-Україну;
Сяду-падую одпочити
На вбогую могилу.

Убогая, низенькая,
Забута могила, —
Вона в мене на Україні
Родина єдина.

Навкруги стоять гробниці
Сь пишними словами...

Я на їй повішу кобзу
Зъ живими струнами.

Ой хто прийде по родині
Плакати-ридати, —
Буде кобза йому грати,
Серце розважати.

Будуть люди по тій кобзі
Мою матір знати,
Зъ нею й сина, якъ єдину
Душу, споминати.

П. Кулішъ.

ДУМКА.

Якъ ранокъ осипле квіточкі росю,
А міжъ очеретомъ вітрець подихає,
Прислухайся тільки, — чуюшъ, надъ водою.
Мовъ щось потаємне голосно співає.

То не соловейки налетіли въ лози;
Піднявшись у-гору, не чайки кигичуть;
А въ тій пісні чуюшъ и радість и слізи,
Мовъ би твою душу якісь думи клічуть.

А нема нікого... Очерети гвутьця;
Въ зеленімъ лататті маківки біліють;
Понадъ маківками метелики вліютьця
И скрізь протівъ сонця ясно голубіють.

А якъ придивітись, то міжъ маківками,
Попідъ тимъ легенькимъ ранішнімъ туманомъ,
Щось мовъ виглядає очима-зірками,
Колишетця стіха тонкимъ, гнучкимъ станомъ.

Отцѣ жъ то та дѣмка, що дѣшу чарѣ,
 Що сѣрцю співає пісню таємничу:
 Душá у тихъ співахъ святі дѣші чѣе:
 Вони її съ пѣкла у тихий рай клічуть.

НЕВІДОМІЙ.

ГУЛЬВІСА.

Ой пішовъ я до дівчини —
 Одъ воріть вернувся:
 Піду лѣчче до шинкарки
 Горілки нап'юся!

Нехай добрі люде славлять
 Що въ шинку ночую, —
 Що за тиждень загорію —
 За нічъ прогайную.

Лѣчче міні одъ громади
 Наругу приймати,
 Аніжъ собі вольні рѣки
 Навіки звязати.

Твої чарі, дівчинонько,
 Я по людяхъ знаю;
 Тому щастю, тому раю
 Віри не діймаю.

Ой колибъ насъ не в'язано —
 Може бъ намъ жилося,
 Що волею моє сѣрце
 Съ твоїмъ понялося.

Ой якé тамъ щастя-дóля
 Дé въ хаті неволя?

Моя доля — середъ поля
Нев'язана воля!

Ой заграй міні, кобзарю,
Про ті часи давні,
Якъ у Січі проживали
Наші прѣдки славні.

Ой заграй міні, кобзарю,
Нехай я заплачу,
Нехай долю — вольну волю —
Крізь слѣзи побачу.

Ой заплачу-заридію,
Рўтою утрўся...
До любої дівчиньки
По-вікъ не вернўся.

И в а н ь Г о р з а.

Стихи Невідомого прислано намъ зъ догадкою, що мўсять бўти Шевченковими першими прѣбами. Не знаємо, що скаже громада, а намъ здається, що ні. Не та ходя і не та мова була въ молодого Тараса. Ще жь и те вважимо, що въ кожного поета є кохані слова, котрі вінъ залюбки вимовляє. Тутъ ми не вбачаємо такихъ, що найлюбійші були молодому Шевченкові, а вбачаємо такі, що вінъ опісля вже почавъ до свого стиха добирати. А протє стихі невідомого ми вподобали и прѣсимо ёго, коли живъ, ще прислати въ *Основу*.

Ред.

ГОРДОВІТА ПАРА.

(БАБУСИНЕ ОПОВІДАННЯ.)

I.

Снігомъ віконечко наше забіло... Завірюха... Якъ-то нашимъ теперъ середъ шляху? Ростить скорійшъ, хлопята, на підмогу татусеві. И матері нема щось довго зъ річки. Ростить, ростить, дівчаточка! Добре сидіти въ тёплому запічку за старими головами... А якъ я осталась на світі малою сиротиною — всієї пужди дознала. Якá-то, Боже мій, давня давнина, а коротенький часъ-дівоцький náче мінí вчора змигнувся! Теперъ, щó ні почую, забуваю, а крізь ті молодощі дивлюсь у давнину, náче крізь воду прозирну. Такъ, якъ оцє ви обсіли мою куделю, — щобъ були здоровенькі, — такъ було й я зімою граюсь ляльками при своїй бабусі... Дай їй, Господи, всі митарства пройти, да й не зупинитись.

Дрєвня була моя бабуса покійничка, — ще-то сь тихъ старосвітськихъ людєй, що Шведчину и всякі невпокóи козáцькі своїми очима бáчили. Тоді, діточки, на Україні велось не-понашому. Що страшно, то страшно було слухати, а серце лінуло голубомъ у ту старовину неспокійну. Козакí були козакáми, дітоньки, — однó слово: скрізь пахло волею; земля була роскішна; риби въ воді, звіря въ гáйхъ — абí охóта ловити; и трави були буйніші; здається, й сонце сияло краще на святóму небóві, — дáлебі, дітки! Тимъ-то й бабуса-покійничка було каже: »Не стає, не стає, мой дитино, такихъ дівчатъ и козаків по Україні, якъ за мого були дівування.«

II.

Найчастіішъ було споминає про Марусю Ковбанівну, що такої краси, каже, и світъ наставъ — не бувало. Я, каже, була ще підліткомъ, то міні її коло церкви показували здалеку. До неї й приступити, каже, було страшно: така величня. Кунтушъ на їй — самі златеглави: коралі на їй усі въ дукачахъ. Давнєго була роду козацького Маруся Ковбанівна, — то ніхто не вберѣтця краще її міжъ люде. И козаки-молодики її жахались — не то що. Очіма поводить — наче дұшу съ тебе виймає: все бъ їй розказавъ, не потаївъ би їй гріха передъ нею. Владичня, справді, каже, владичня була краса въ Ковбанівни.

Батько її Ковбаня отаманувавъ у Січі и все море сплававъ, поринаючи на дно за дорогими тими дукатами и коралями, — такъ-то люде було славлять. Ато ще було кажуть, що вінъ по той бікъ Дніпра у Польщі якимись козаками орудувавъ, та й у нашу сторону якось прибився. Неприступний бувъ чоловікъ старий Ковбаня, — и жінка одъ єго нічого не довідалась, хто вінъ и що вінъ, и звідкиля вінъ, и якъ вінъ.

III.

Така жъ и дочка въ єго викохалась. Старий спочивъ уже на цвинтарі, молодію дівчиною покинувъ свою Марусю. Молодє жъ було, а горде и потайне — крпий Бже! Було и на улици міжъ дівчата не вийде, тільки хибѣ коло криниці, якъ зустріне котору, трішки постіить, словомъ ласкавимъ перекинетця. И въ будень було дувачі носить; стане противъ сонця — королівна, та и годі! Вже и дівчата було кажуть, що въ неї и вода зъ відеръ наче срібло летця. А козаки жъ тоді були не нашихъ порубківъ — воєвники, хоробрі молодці, а боялись до неї залицятись. Така була та Маруся Ковбанівна. Скине окомъ — наче до тебе заговорить, а заговорить — наче заграє. Якій би то и козакъ бувъ, щобъ до неї зъ жартами, съ прикладами! Такого не було и на всій Гетьманщині, здавалось. Оттакъ було розказує міні бабұся. Якъ-ось, каже, пішла чұтка поміжъ дівчатами, що любитця Ма-

руся съ Прóхоромъ Осаўленкомъ, да й любитця півне: и въ вишнєвѣмъ садкѣ їхъ бачили прóти місяця, и старосвітську скіндйачку Марусину пізнали въ Прóхора въ кóвнірі. Любитця. А Прóхоръ Осаўленко бувъ козакъ не зъ величнїхъ; щїра душá, себе на смїхъ не подáсть, та й гóді. Були козаки на селі прóтивъ ёго — що волохатї тўркоти противъ гóлуба. Отъ же порáй, укажї дівóцькому сёрцю! Покохáла Маруся Прóхора — и мовъ, та хмелїва, коло ёго вѣтця. Що гóрда, то й гóрда, а вінъ спогляне — и очїці спўстить: всї вже помїтили, и отó вже хвалились: »Бўдемо жъ дóбре да й дóбре гуляти на весїллі! Нехáй Господь парўе, колі собі прийшлись до пáри!«

IV.

А багатїрка булá Марусина мáти зъ дїда-прáдїда: у неї въ свїтлицї підъ столóмъ були закóпані ще якїсь Пилявєскї грóші, то сподївáлись гульнї на всю Гетьмáнщину. Прóхоръ бувъ собі такъ, небагáтий козакъ: ёго панотєць на осаўльствї бáтьківщину надполовїнивъ, щобъ-то одъ знáчного товариства не одрїзнятись; такъ отъ же ёго Прóхорковї пáра випадáла якъ разъ до поправи. Чи дивувáвся жъ хто, чи нї, якъ та гордїня, Маруся Ковбанївна, хлопця собі прина́дила, — а, мóже, хто й завїдувавъ Осаўленковї, якъ-то вінъ доступївсь до такої крáлі, ажъ тутъ по селу грáхнула їнша чўтка помїжъ молóдїжжю: Прóхоръ Осаўленко до вбóгої сиротї Орїнки Лободївни гóрнетця. Чи вонá ёго якъ урази́ла въ сёрце, та гордївнїця, чи вінъ роздўмавсь, а вже провóдить зъ юлицї Орїнку до сáмої хáти, и вонá на ёго квіткáми зъ горóда середу-днá кїдає.

V.

Що жъ нáша Ковбанївна?.. Тó булá мовчязлїва, атó ще гїрша стáла: мовъ малювáння якé пїшне, сидїть булó на лáві въ мáтери. У недїлю булó зáйдемо до старóї Кавбáнхи на оченáшъ, то й Маруся, вернўвшись пзъ цёркви, увїйде въ свїтлицю та, не скидáвши блавáтъ своїхъ и золотóго дівóцького карáблика, такъ и сїде коло вікóнця. Сóнечко вдáрить по тихъ дўкачáхъ препїш-

нихъ, по тому брузументі сутозолотому... с'є Маруся—квітка квіткою! Ще задумається трохи; брівоньки ті якось ніби пасу́пнуть,—ажь чогось сумъ бере, на неї дивлячпсь: важкє щось на думці въ неї, и краса її грізна якась изробилась...

А до неї — прочували ми глухо — залицявся, через свого осаульця, сотникъ, старій Байдакъ. Удівець бувъ и бездітний, а грóшей сила, то нехай би, каже, кому-небудь після мене досталось. Одказала Маруся: »Хиба я зъ роду грóшей не бачила?« Не зважився панъ сотникъ и старості присилати, щобъ не скепкувала вродлива Ковбанівна. Коли жъ чуюмо — по селу туркіть, туркіть. Самъ сотникъ ридваномъ курить до вдовиної хати. Зъ нимъ родичі поважні у ридвані. Козацтва кўна комóнникомъ, — пишно й гучно завітавъ панъ сотникъ до Ковбаніхи.

VI.

Тутъ же ми, каже бабуся, дивуємось тому поїзду, а тутъ дівчата якъ гукнуть по селу:

Ишли дру́жечкі у три рядочки,
Ори́почка та й попереду!..

Дівичъ-вечіръ збирає вже Ори́на Лободівна: хустки подавала за Прóхора Осауленка. Такъ óтъ що вонó есть — той сотницький поїздъ: се жъ наша краля хоче весілля весіллямъ заломіти, місяця сонцемъ загасіти!.. Такъ и есть! Маруся, мовъ зоря красна, то въ одну, то въ другу хату до свого роду, до близькихъ сусідъ и приятелівъ — на дівичъ-вечіръ дружокъ збирати. Вся въ зóлоті, въ шовкахъ. Тамъ одна пла́хта-пáвине-пíро паръ двохъ волівъ чумацькихъ стояла, а корáлямъ и ціні нема. А сўкня жъ то зъ золотімъ усами!.. Вже справді такъ було, якъ співають:

Ишла дівчина через бірз,
А на її сўкня въ вісімъ піль.
Якъ стала сўкня сніти,
Стала діброва палати...

Нарóдъ такъ и поринувъ до Ковбанішиної хати. А въ Ковбаніхи — всі знали — въ лєху стоить дві бóчки старої оковитої, що ще Ковбана спустивъ у лєхъ про весілля любої доні, та дві бóчки мєду, що зовуть п́яне-чолó, абó спотй́качъ, — такого, що

одъ одного кўбка спотикатимесся. Оце жъ уже козацтво познімало зъ себе пояси и на поясахъ ті всі бочки витягують и ставлять на зеленому моріжкў, поклавши підъ бочки колодязну цїмрину, щобъ краще було точити. Чўтка така пішла (якъ ті людозаразъ и довідались!), що старá Ковбанїха покине будїночокъ и дворище своє, до сїтника зъ дочкою и зъ усєю худобою въ хўтирь ёго Піжмурки переберетця, то всі трўнки на весїллі добримъ людамъ вїчастует. А се, бачте, воля така Марўсина була, щобъ и мáти не жила въ нелюбому їй селі.

VII.

Що жъ то за весїлля скóилось, то й сказати не мóжна! Уся сїтня гуляла три днї и три нóчі; самїхъ порохівъ дві мірки вїстреляли. Гармáти до вдовинї хáти попривóзили. Рóднїчї молодїи зъ гармáтъ у ворóтяхъ стрїляли, а козацтво зновъ зъ гармáтами та зъ самопáлами молодїи добувало. Сїтникъ вёрхи, сївий якъ гóлубъ, у золотóму жупáні, въ соболевїй шапцї зъ оксамїтнимъ зеленимъ вёрхомъ, а кїнь підъ нимъ сїрий, якъ рябець, кїнь турецький, — такий кїнь, що й старїй на ёмў молодїмъ здаётця. Такъ черезъ гармáту й перескóчивъ!

А якъ до вїнця їхали, то — Господе мій! — вїсьмерїкъ воливъ съ Піжмутокъ пригнали, такихъ, що кóжна пáра нещислєннї грóші коштує. Сїтникъ у чумацтві кохався. Та ще привезлі якогось нїмецького вóза, довженезного, що и въ дворі не змїститця, та того вóза самїми киндяками й вїслали, ажъ по люшняхъ, по колєсахъ тїлїпаєтця, на вїйї киндякъ лягає, а воламъ рóги, якъ те вїлце, червоними та блакїтними широчєнними стрїчками ввили, вїнки зъ дубового лїсту та зъ золотїхъ гвоздиківъ на шїї воламъ повїшали. Тó були пїшнї волї, що вола ажъ до землі звисають, ато — нáче ввї снї тобї ввїджуєтця *Князь* пзъ молодóю *княгинєю* сидять вїсоко на томў вóзї, а навкругї свáхи, дружкї, свїтїлка зъ мечємъ и музїки; козацтво вёрхи и спєреду и ззáду. Простягся поїздъ до самóї цєркви.

VIII.

И то жъ то въ цєрквї було всїмъ дїво: що дві пáрї рáзомъ бóдуть вїнчатися: Марўся Ковбанївна зъ сїтникомъ Байдакомъ, а

Оріна Лободівна зь Осауленкомъ Прόхоромъ. Справді, каже бабўся, якъ сонце погасить місяця на небі, такъ Марўся погасїла и красою и пихою багатою нелюбу їй пару. Хто бачивъ її въ църкві — не всяке протόвпилось, и я, каже бабўся, тільки коло църкви стояла та на ті волї дивїлась, та дївомъ дивувала, що зь роду такїхъ волївъ съ такїми пїшними рогами не бачила... дакъ хто бачивъ, кажў, Марўсю въ църкві, — вжахалися зї її красї дївної. Біла якась вона зробїлась, тільки трόшки крāsки по щόкахъ розливалося, та гўбоньки аїли; та ще лўчча, ще крāsца, нїжъ було, якъ зь Осауленкомъ любитця. Очі сїяють, якъ зорї, — справді, кажуть, якъ зорї ті очі сїяли. Згόрда позирала на Осауленка и на ёго Орїну, спротў вбόгу. Та, якъ голўбка полохїва, до свого подружжя хилилась. И Осауленковї було якось нїково. Богъ ёго вже знає, щό въ ёго на душі було тоді, а пόслї обявїлося... Нехай Господь одъ такого боронить всякого чоловіка хрищеного... Бодай би лўчче такого й не чувати!

IX.

Одгуляли вісілля, вїпровадили молодїхъ у Піжмурки. Приданки бїснувались ищє съ тїждень, переїжджаючи то до вдовї Ковбанїхи, то до сόтника Байдака. Медї й наливки лились у ёго рїчкою. Далї все затїхло. Ковбанїха вїбралась до зїтя. Ще, мόже, минўла недїля, чи й дрўга, а тамъ и вїявилось лїхо, що пїдъ те веселе бенкетування наклїнулось. Тяжкє, дїтки мої, лїхо буває съ того, якъ яка людїна вродитця гόрда та пїшна! Немá чоловіковї щастя, въ кого жінка бўде гόрдїня; немá й жїнцї добра, колі въ чоловіка невгамоване гόрдєє сєрце. Осауленковї, якъ вїнь ще залицявся до Марўсї, чи любївсь зь нею, прόсто сказати, — здалось, що вона, та Марўся, красá малєвана, багатїрка пїшна, що вона нимъ гόрдїє, що вона зь мїлости нїби тільки до ёго свою вквітчану, зόлотомъ повїту гόлову схиляє. Богъ їхъ знає, якє тамъ слово мїжъ ними бовкнуло, тільки вїнь засумувавъ тяжко, трόхи, кажуть, самъ собї смєрти не загодїявъ, а далї — пострївай же! взявъ та й прихилився до вбόгої спротї, до Орїни безталанної! А та собї — пострївай же! та й переказала сόтниковї: приїзди за рушникόмъ. »Бодай васъ, мої безталанночки! каже було бабўся: хочъ-би ви матїркамъ своїмъ одкрїлися, хочъ-

би одну людину ви коло себе зъ щиримъ серцемъ та зъ добримъ розумомъ мали!... Самі себе запанастили, мовчки собі по ямі викопали!... Ось слухайте, що сталося.

X.

Ранкомъ въ-осені, тільки що сонечко почало по красному рідкому лістячку сніти, дивлятця люде — по селу йде наша пані сѣтничка, та въ чому жъ вона ўбрана? Сукні на її сукнями, а коса расплетена по вітру має, и на голові вінюкъ изъ сухихъ васильківъ та чорнобривцівъ, що за сволоками по світлицяхъ затикають. Отъ съ того хатнього зілля вона бідолашня вінюкъ собі сплела и біжить, якъ та рибонька вѣтця, до Осауленкової хати. Осауленко наче ждавъ її — вийшовъ назустрічъ. Побачивъ — и заридавъ якъ мале дитина. Люде обступили безталанночку божевільню, а вона просить їхъ на весілля, кланяетця... Що жъ то були за жалощі! Краса її не змінилась, личко горить, очі сїють, та страшно було на неї дивитись.

Вийшла й нещаслива Орина съ хати, нічого їй не каже, и чоловіка свого не вивіляє, а той ажъ у сиріу землю бѣтця. Коли жъ тутъ панъ сѣтничъ іде... Похилився, — вже не той, що на весілля бувъ... зрозумівъ, якого собі щастя доскочивъ. Ласкавимъ, тихимъ словомъ почавъ свою молоду жінку благати, щобъ додому вернулась. Вона наче й опам'яталась; схилила голову на білі руки, личко въ долоні втопила, — повівъ вінъ її додому.

XI.

Засумувавъ же тяжко нашъ Осауленко після сього, занудивъ світомъ несказанно. Зъ лиця спавъ, ажъ почорнівъ одъ великої туги, и все въ пасіці зъ дідомъ-пасішникомъ сидить. Воно-то їй треба було єго помочи, щобъ на зиму бжолки установити, такъ коли жъ вінъ и додому не навідаетця, — тамъ и ночує въ курені, и все — розказувавъ опісля дідъ — все мовчки плаче, а вночі встане и навкруги пасіки, мовъ неприкаяний, блукає. Не довго жъ се їй проволоклось. Казали добрі люде: »Бережіть ви сього чоловіка!« та якъ єго вберегти? Тό не дитина. Вінъ и діло робить, и нікому важкого слова не скаже; и Бóгу молитця, тільки знай мовчить та сумує, та чахне, мовъ свічка тоне.

ХП.

На са́мого На́ума, ка́же бабу́ся, що діте́й лю́де до дяка́ одда́ють, и́дуть на́ші се́ляне че́рез грéблю до цéркви, аж́ дівля́тця — на стрі́жні Осау́ленкова ша́пка пла́вле. А в́ ёго бу́ла за́порозька каба́рдинка с́ь каба́рди, — ё́му в́ Сі́чі подаро́вано, яќ горі́лку вози́в у Сі́чть. Диві́ютьця лю́де й жаха́ютьця: щось воно́ не до́бре ві́щує. Ко́ли ж́ дівча́та: »Гля́нте, гля́нте! віно́к зъ су́хихъ васи́льківъ та чо́рнобривци́в!« Спра́вді де в́зя́вся, ви́пливъ пзза́ осокі́ та́кий са́мо віно́к, яќ бу́в на мо́лодій со́тниці́. Поча́ло би́стрино́ю ша́пку кру́тити, а ту́ть ві́терець по́віявъ... И спли́лась ша́пка до́күци зъ віно́чкомъ, и по́плили по стрі́жню в́-па́рі.

»Ә, та се ж́ воно́ щось е́ ту́ть нега́рне!« сказа́ли ста́рі лю́де. »А шука́йте чо́вна, дава́йте не́вода!« Заки́нули не́видь, — та́к и е́сть! ви́тягли і́х у-па́рі. Обня́вши́сь вони́ в́ во́ді ле́жали.... Що́-то стра́ху бу́ло на них́ диві́тись! що́-то жа́лощівъ! Прибі́гъ кі́ньми со́тникъ, и те́ща зъ нимъ при́ехала. Ну, вже́ ту́ть и ро́сказа́ти не мо́жна, гово́рить бу́ло бабу́ся, яко́го бу́ло плачу́ та ле́менту. За́разъ і́х и по́ховали́; здо́були в́ ко́гось гото́ву про́сто́ру до́мови́ну. На́дъ ста́вомъ, по́міжъ ве́рбами й по́ховали і́х у одні́й до́мови́ні. Не́хай і́х у́же Госпо́дь хоч́ на ти́мъ сві́ті не ро́злуча́є!

Петро́ Забо́цень.

МЕЖИГОРСЬКИЙ ДІДЬ.

(ОПОВІДАННЕ БАБУСИ.)

Я ще була дівчиною, якъ ходивъ до насъ изъ Межигорья який ся здоровенний дідь-пасішникъ. Такий я́кось чудний бувъ, — зовсімъ и на пасішника не походивъ. Батько казавъ, що вінъ літъ п'ятдесятъ бувъ січовикомъ, бився зъ Ордою, та вже якъ сстарівся, — приїхавъ на байдаку зъ кошовимъ у Межигорья и зробивсь у ченцівъ пасішникомъ. Отожъ було, якъ обрідне ёму спдіть изъ ченцями, то й прийде до батька, та й балакають собі у-двохъ, споминаючи старовину; бо й батькові доставалося на своїмъ віку бувати у бувальцяхъ. Було, якъ зачнуть объ війні розмовляти, то дідуганъ заразъ и въ-бóки берётця, и вусъ крутить, и чорта згадає. .. їй же Бóгу правда! Поки ще не вінгє, то було и многі літа співа, и батьку, и матері, и мні, апостола чита, — а гóлосъ такий у ёго бувъ, якъ зъ бóчки, ажъ вікна джирчять, ажъ глина зъ стéлі сиплетця. Якъ же вінпивъ чárку, дру́гу, — то вже гóді зъ писання, заразъ почне пісні співа́ть, балаєи то́чить, та таке вигадувать, хочъ зъ хати тікай; було, й мене зачіпа... їй же Бóгу правда! Така вже, ба́чите, запорóзька на́тура: ні літа її не вивітрять, ни підъ сівимъ во́лосомъ не схова́етця. И мо́лився вінъ я́кось чу́дно, не такъ, якъ ченці, а мовчки, — поклóнівъ не кладé, — а чо́тківъ було ёму ченці й не на́стачатця: у́ранці подару́ють, а ввечері вже не пита́й, — загуби́въ.

Разъ мні́ довелось и ба́чити, якъ вінъ мо́лився. Прийшо́въ до насъ та й забала́кався до пізнёго вéчора, — а тутъ якъ но́чи на́су́нули хма́ри, хруго́мъ зама́залося, — а тамъ якъ ушкварить до́щъ —

якъ зъ відра; зробилось, неваче горобіна нічъ. Отъ батько и уговоривъ діда переночувать у насъ, бо до пасіки було верстовъ пять. »Орісю«, каже мині батько: »постели панотцеві у світлиці.« (Була у насъ черезъ сѣни світличка). Узля я перину, подушкі и пішла; стелю, — а тутъ и чернець увійшовъ. Тільки ввійшовъ, такъ и хрипнувъ навколошки; якъ ударить себе въ груди, такъ руки й заклали въ ёго навхрестъ; якъ гляне на икону, ажъ очі, що вже одъ старісти позападали, вискотились и заблищали, — ажъ побілівъ, якъ крейда! Якъ глянѹла я на діда, то мині здалось — не то Господь — и стіва почѹла ёго молитву!.. Ажъ груди въ мене заложило, — сама не знаю, якъ и я опинилась на колінахъ, и подѹмала собі мовчки: »Господи, помилуй и мене грішну!« Не довго й молився: уставъ, — тутъ тільки догледівъ, що я у світлиці. »А що ти«, каже, »тутъ робишъ?« А я ёму кажѹ: »Стелю вамъ постелю«. Отъ вінъ погладивъ мене по головці... Заразъ изъ неба, мовъ съ пєчи: »Нехай же, каже, тобі за се приснитця гарний козакъ«.

Такъ оттої, кажѹ, дідъ и співавъ и komponувавъ пісні й дѹмки. Разъ у неділю, після обідъ, вийшовъ у садокъ и каже мині:

— Хочешъ, Орісю, я тебе навчѹ пісень и дѹмокъ?

— Навчїть, паноче, кажѹ: — я дѹже люблю и пісні и дѹмки.

А я змолоду дѹже була гєстра: було на вѹлиці, на вечорніцяхъ, у дєсѣтки, въ колядці, на йгрищахъ, ніхтє якъ я передъ вєлє. Безъ мене не знали, якъ и за що взятъця, якъ и пісню завєстї. Було, якъ мати не пѹстить мене на вечорніці, то й парубкі порєсхєдѹтця, а станемо грѣтьця въ хрєщика, абє въ гусєй, то вї одїнъ-такї парубокъ, зо всєго сєлє, не доженє мене: така була прудка... їй же то Бєгу правда! А парубкі якї булї!.. не тепєрїшнїмъ рївня! Якї тепєрь парубкі? оскѹбєнї горобці передъ тїми.... ка зна на що поперєводїлїсь... Тї, було, зїйдутця на вечорніці въ кармѣзнахъ, въ блаватасї, у висєкихъ смѹшєвихъ шапкахъ, та якъ стануть балѣндрєсїть, то й мєртвїй бї розгрєготєвся.... їй же Бєгу правда!.. А було якъ понахєдѹть зъ Кїїва вартовї козакї, то такїй гармїдєрь пїдїмуть, — хочъ тїкаї зъ сєлє! Нашїмъ парубкамъ пїки порєзбївѹють, осєлєдці пообрївѹють, всє вечорніці розженѹть... Та й нашєму брѣту достєвалєсь: пїймають було дївчїну — а вже одъ нїхъ не втїчєшь, и мене ловїли — обстѹплюють та й не пускѹють. »Сєє«, кажуть, »вїдѣма: ми їй бѣчили на Лїсїй Горї!« Бєжїсєя, запрїсєгѣсєя, такъ

не ймуть віри: »треба,« кажуть, »подивітьця, чи нема у неї хвостика!« І вже, кажучи, не втічеш одъ нихъ и не сховаєся, хочъ пущі такі кругомъ села були, що не продересся, пальця не просунешъ. Теперички и не вгадаешъ, де той и лісь бувъ; тоді трава вища була, якъ теперъ дерево.... ій же Бóгу правда! Косарі, було, косять, та ажъ коси ламають, а теперички що? и въ коліно тієї трави не буде...

Ну, такъ бачите... що жъ я такé розказувала?... Отъ ей же Бóгу забула... якъ згадаешъ молоді літа, то здається и не вернула би назадъ, — тамъ би зъ думкою й осталась!.. Еге, про думки, про ченця... »Хочешъ, каже, я тебе навчу піснямъ и думкамъ? Якъ я вмру, то вони ще съ тобою поживуть який часъ.« Отъ я й вивчилась, и старшу дочку Оксану навчила, такъ шкода жъ, дочка моя вмерла, а зъ нею и пісні, и думки. Та ще якъ небога и вмерла: наглою смертю: гливище завалилось, та й її придавило... Після себе оставила двоє діточокъ: хлопчика и дівчинку, мانیосенькихъ, ще такъ, тільки що одъ землі піднялись. Та й сиротамъ не давъ Богъ талану: унұка оддали въ некрути и погна́ли підъ Турка, та тамъ десь у шпиталі и вмеръ, а унұчка... Опять забрехала!.. що бо я розказувала?... ій же Бóгу забула!.. Еге, навчивъ мене чернечий дідъ піснямъ и думкамъ, и які жъ гарні були ті пісні й думки! такъ до серця й прикипіли. Де бъ не була, куди бъ не пішла, и вони зо мною, якъ курчата за квóчкою. Засну, такъ и въ сонъ мій залітають, якъ ті бжілки, що гудуть въ вітахъ ліни, якъ вкриється вона пахучимъ цвітомъ; а теперичка усé забула, усé розвіялось, якъ та роса, що ніхто и не знає, куди вона ховається. Одну тільки думку ще й пам'ятую, та й ту забуду, коли Господь протягне віку. Та й не довго жъ мині вже и дихать на сімъ світі; зовсімъ стара стала, и ноги не держуть, и не дочуваю, и не добачаю, а часомъ такъ груді заложить, що й гóлосу не одведу... Сю зіму, трóхи була не замерзла, біля самісінькихъ дверей. Піднялась страшéна завірюха, а я й вишла зъ хати; тільки переступила порігъ, а мене якъ підхопить вітеръ — та въ замётъ; силкуюсь устать, а мене такъ и валить, такъ снігомъ и заміта; кричучи, такъ що зъ мого крику, коли вітеръ на дэсять гóлосівъ реве та віє, и скіглитъ и гоготить!.. Та вже дівчата, спасибі їмъ, догледілись, що мене

нема, вийшли, ви́гребли зъ сýгорба и внесли въ хату; трóхи не одубіла... ій же Бóгу правда!

Що жъ я розказувала?... опіть забу́ла... Що за напáсть та-ка!.. Почнú, почнú, та й тée... и зіб'юсь зъ пантелику... чп пакъ, про думку... Кажу жъ вамъ, що одну тільки и пáматую. Дідь мнi казавъ, що скомпонувавъ її, якъ ще бувъ молодимъ и остáвся після бáтька и мáтери крúглимъ сиротóю. Отъ, слý-хайте, по́ки ще не забу́ла:

Схиливши голову козакъ,
На роспúтти сто́явъ,
Зъ своїмъ сёрцемъ неборáкъ
Таку думку гада́въ:
»Одинъ, якъ били́на въ полі,
Ча́хну, загибаю,
Не по своїй во́лі
Талану шукаю.
Нема́ не́ні, нема́ та́та,
Нема́ сестри́, нема́ бра́та,
Нема́ жiнки,
Нема́ тiтки,
Нема́ во́лі,
Нема́ до́лі...

Моя́ жъ хати́на—
Въ сирiй землi домо́вина!«
А сёрце ёму́ въ одві́тъ
Такий дає приві́тъ:
»Не журiся, коза́че,
Забудь своє горе,
Оглянься, небора́че,
На білий сві́тъ-море!
Твоя́ ма́ти—твоя́ во́ля,
Ба́тько твій—
Сте́пь сивий.

Сестра́ тво́я—тво́я до́ля,
Брати́ тво́ї—два пистóлі!
Го́стра ша́бля—тво́я жiнка,
Янича́рка—тво́я тiтка,
А хати́на—
Сві́тъ безъ тiна,

Коза́цька перíна!«
Ма́ти-во́ля тебе́ знарядить,
Ба́тько-сте́пь тебе́ напра́вить,
Сестра́-до́ля не поки́не,
Ша́бля-тiтка не за́гине,
Брати́-пистóлі оборо́нять,

Яничарка врагів одгопить.
 Іди жь, козакъ, світъ за очима,
 Неси свою смерть за плечима.
 Не бійсь смерти: поки живешъ—
 Її нема,
 А якъ умрешъ —
 Тебѣ чортъ-ма!»

Отъ вамъ и думочка.—И ті гърні були, такъ забұла жъ...
 їй же Бóгу забұла!.. Старá вже стала, порá бъ и кісточкамъ на
 вичний покій... А здаётця, б́уцимъ ще и не дуже старá. Аджежъ
 Кротіха старішъ одъ мене: я була ще дівчиною, а въ неї вже
 було трое діточокъ, а и досі, що-року, ходить на Пречисту у
 Київъ пішки... А та—якъ її?.. Д́удничиха... такъ ся далéко ще
 старішъ одъ Кротіхи, а ще д́ержить її Госно́дь на сімъ світі. У
 той рікъ, якъ я виходила за́міжъ, вона́ ожени́ла сина зъ дочкою
 того...якъ ёго?.. що живъ въ тімъ селі, на горі, проти того, що
 млинъ збудува́въ... вінъ же ще чумаковáвъ... Ні, збрехáла!.. Щó
 я кажу!.. Не вінъ чумаковáвъ, а той... якъ ёго?.. що біля ма-
 настиря па́сіка... На умі верти́тця, такъ не згадаю жъ...ище жъ
 біля ёго хати и верба́ росте... та ні!.. Отта́къ збреші!.. Не вер-
 ба́ — а коло́дязь... ёго жъ усі знають... Га?.. не чу́ю... кахи-
 кахи-кахи... охъ, лішечко! гру́ди заложило... кахи-кахи, кахи-
 кахи-кахи!

Олекса Стороженко.

Межигор'я.
 1830 року.